

”Kunde det lika gärna ha varit killar som röstades ut?”

Om homosociala och heterosociala processer i SVTs Expedition Robinson

PIA HÖÖK

Våren 2003, när SVT lägger ner dokusåpan Expedition Robinson, har sju vinnare korats: Martin, Alexandra, Jerker, Mattias, Jan, Antoni och Emma. Fem män, två kvinnor. Hur kommer det sig att det framförallt är män som går segrande ur detta överlevnadsspel? Är det en slump? Är det kanske rent av naturligt? Syftet med denna artikel är att beskriva och tolka de könsordnande processer som resulterar i att vinnaren i SVT:s Expedition Robinson flertalet fall blev en man. Fokus ligger sålunda på hur mansdominans återskapas, snarare än förändras.

Artikeln är en innehållsanalys av en specifik säsong av dokusåpan Expedition Robinson, där observation av säsongen fungerar som organisationsempiri. Tolkningen bygger framför allt på feministisk organisationsforskning, och i synnerhet studier om homosociala och heterosociala samspel. Bland annat diskuteras hur kvinnor kan fungera som en buffert i den homosociala konkurrensen mellan män, samt hur kvinnors handlingsutrymme kringskärs genom att de, till skillnad från män, konstrueras som en grupp med särintressen. Artikeln problematiserar vidare hur innehåll, ’ploten’, i kombination med dokusåpa-genren, medverkar till framställa maktobalansen mellan kvinnor och män i samhället som naturlig.

Kort om syfte, metod och artikelns fortsatta disposition

Hösten 1998 började SVT att sända dokusåpan Expedition Robinson. Snabbt fick serien höga tittarsiffror och den innebar det stora genombrottet för dokusåpa-genren i Sverige. Serien handlar om hur en grupp män och kvinnor organiserar sig för att (över)leva så länge som möjligt på en obedd ö utanför Malaysia.

Den som lyckas vara kvar längst vinner utmärkelsen ”Årets Robinson”. När SVT slutade sända Expedition Robinson hade den populära dokusåpan pågått i sju säsonger.

Av utrymmes- och tidsskäl fokuserar artikeln en av Expedition Robinsons sju säsonger: den näst sista (2002-2003). Motivet till detta val är att det kom att bli den sista säsongen då en man korades till vinnare. Vid den näst sista säsongen hade det dessutom etablerats ett visst mönster – att det är män som vinner Expedition Robinson – som deltagare och programledare var tvungna att förhålla sig till. Detta innebar att föreställningar om kön tydligare artikulerades. Jag har följt alla säsonger av Expedition Robinson, men säsongen 2002-2003 har jag bandat, sett flera gånger och delvis transkriberat. Min observation av Expedition Robinson utgör artikelns empiri, och jag ser den som en berättelse om människors organisering. Artikeln är sålunda en innehållsanalys av en dokusåpa, tolkat med organisationsteori och feministisk teori i allmänhet, och feministisk organisationsteori i synnerhet.

Artikeln inleds med två avsnitt som redogör för tidigare forskning och teoretisk position. Det första avsnittet är en översikt över könsteoretiska innehållsanalyser av TV-serier. I det andra avsnittet introduceras den teoretiska referensramen som i första hand består av feministisk organisationsteori. Därefter följer en introduktion och resumé av Expedition Robinsons 13 avsnitt. Sedan diskuteras ett antal teman som på olika sätt belyser könsordnande processer i Expedition Robinson, framförallt homosociala och heterosociala samspel samt könsmärkning av kompetens. Diskussionen sammanfattas och illustreras genom en feministisk dekonstruktion av ett av Expedition Robinsons många öråd.

Könsteoretiska innehållsanalyser av TV-serier

Det finns många exempel på könsteoretiska innehållsanalyser av såpoperor, drama- och situationskomedier. Könsteoretiska studier av så kallade dokusåpor är dock inte lika vanliga, troligtvis på grund av att genren är jämförelsevis ung. Gerhaghty (1992) definierar såpoperor som TV-serier om relationsförvecklingar som aktiverar tittaren genom att ständigt få dem att fundera över vad som ska hända närmast. Genren är uppbyggd kring olika känslomässiga situationer som ständigt förändras. Liljequist (2000) skiljer på den traditionella såpoperan och den postmoderna såpoperan. Exempel på det förra är Dallas och Glamour, medan Melrose Place och Ally McBeal är exempel på det senare. Den traditionella såpoperans projekt, skriver hon, består i att återupprätta de kvinnliga värdena och den slutar alltid olyckligt. Även om den postmoderna såpan också slutar olyckligt, skiljer den sig från den traditionella såpan, genom att genrens tragiska struktur gäller för både kvinnor och män. Detta bryter, enligt Liljequist, upp den traditionella könsordningen, genom att kvinnor ges rätt att bete sig som män.

Liljequist lyfter fram Ally McBeal som ett exempel på en postmodern såpa som faktiskt bryter mot den dualistiska könsordningen. I Ally McBeal är både män och kvinnor svaga, fåfänga och irrationella, samtidigt är de alla framgångsrika yrkesmänniskor i karriären (aa: 132). Paralleller kan dras till min egen analys av den brittiska situationskomedin Helt Hysteriskt (Höök 1998). I den är huvudrollsinnehavaren en självupptagen, neurotisk, hårt festande, fåfäng kvinna som samtidigt är en till synes framgångsrik företagsledare. Feministiska analyser av situations- och dramakomedier har visat att genren har förutsättningar att utmana den befintliga könsordningen med hjälp av humor och ironi. Helt Hysteriskt är ett exempel på detta, I love Lucy ett annat. Enligt Johansson (2003) är I love Lucy intressant då Lucy visar på och utmanar föreställningar om kön och etnicitet. Genom humor och ironi gör hon motstånd mot konventioner som var djupt rotade i samhället i allmänhet och i TV-mediet i synnerhet (s 241).

Även i den framgångsrika situations- och dramakomedin Sex and City, som började sändas 1998, utmanar kvinnor etablerade normer (Arthurs 2003). Serien innehåller som både är sexuellt explicit och (liberal) feministiskt, riktar sig framför allt riktar sig till vita, heterosexuella kvinnor. Den förutsätter och framhäver kvinnors rätt till sexuell njutning samt kvinnors vänskapsrelationer, och den öppnar upp för reflektion kring fördelar och nackdelar med att leva i vad Arthur kallar en postfeministisk konsumtionskultur.

Dokusåpan kan, som namnet på genren antyder, förstås som en hybrid av dokumentären och såpoperan. Till skillnad från såpoperan är aktörerna i dokusåpan inte skådespelare som agerar enligt ett förutbestämt manus, utan 'verkliga människor' som kan agera så som sig själva. Deras agerande är emellertid villkorat utifrån de förutsättningar som dokusåpan i fråga erbjuder. När det gäller dokusåpan möjlighet att ifrågasätta och utmana könsordningen är åtminstone Cavander m fl (1999) skeptiska. Utifrån en analys av 'reality crime TV-serien' Americas Most Wanted skriver de att dokusåpan som genre inte bara återskapar stereotypa föreställningar om kön, utan också ger dessa en högre grad av legitimitet genom ett format som blandar 'fakta' med 'fiktio'. Sammanblandningen av verklighet och fiktion ger enligt Cavander m fl sken av att vilja ge kvinnor en röst, och återupprätta offret, men i praktiken framställs kvinnorna som sårbara, godtrogna och som i behov av mäns skydd. Det manliga skyddet personifieras av programledaren och polisen.

Dokusåpor som empiri för organisationsanalys

I denna artikel ses Expedition Robinson som en berättelse om hur människor organiserar sig – interagerar, konkurrerar och samverkar – i syfte att överleva och vinna en tävling (bli "Årets Robinson"). Jag använder sålunda populärkultur som empiri för organisationsanalys (jfr Wahl m fl 1998). Populärkultur är till skillnad från 'vanlig' organisationsempi ingen 'verklig' empiri, även om just dokusåpor befinner sig i gränslandet mellan fiktion och verklighet. Även de mer dokumentära inslagen – de som inte på förhand är bestämt enligt manus – är skapade av ett produktionsbolag genom redigering och klippning.

Produktionsbolaget, i detta fall Strix, skapar m a o berättelsen om Expedition Robinson. En berättelse är en tolkning, ett urval och en omskrivning av vad någon uppfattat. Privilegiet att berätta är därmed en fråga om makt (Hinchman & Hinchman 1997)¹. Oavsett vem som har skapat denna berättelse – även om den inte är en entydig återspeglning av något som hänt – så är den fortfarande intressant då den måste laborera med de ramor som människor kan känna igen sig i (jfr Fiske 1991). Därför kan den sägas både ge förståelse för samt skapa och förmedla dominerande föreställningar i samhället (jfr Johansson 2003).

Vad som gör Expedition Robinson speciellt intressant ur ett organisationsteoretiskt perspektiv är att människors organisering utspelar sig under knappa och osäkra förhållanden. Dessutom innehåller dokusåpan ett tävlingsmoment. Deltagarna måste samarbeta

med varandra, samtidigt som de konkurrerar med varandra. I den klassiska organisationsstudien *Power in Organization* (1981) beskriver Pfeffer förutsättningar för konflikt och maktutövning i organisationer. Han konstaterar att förekomsten av knappa resurser, beroendeförhållanden samt olika uppfattningar om mål och medel ger upphov till konflikt. Under förutsättning att konflikten handlar om något som anses viktigt och att makten är någorlunda decentraliserad leder detta till olika former av maktspel och maktutövning. De förutsättningar för konflikter och maktspel som Pfeffer beskriver, återfinns enligt min mening i *Expedition Robinson*. Jag vill till och med hävda att detta är en central del av 'ploten' med *Expedition Robinson*.

Peffers teori är en intressant ingång till att förstå makt och maktutövning i organisationer och vid organisering. I sin analys kopplar han emellertid inte maktprocesser i organisationer till mer övergripande maktrelationer i samhället. Att beskriva och förstå maktutövning i organisationer i relation till maktrelationer på samhällsnivå, är emellertid en av den feministiska organisationsforskningens bidrag till organisationsforskningen som helhet (Wahl m fl 2001). Ur ett könsteoretiskt perspektiv är organisationsnivån synnerligen intressant. Genom att fokusera människors interaktioner och organisering bidrar feministisk organisationsforskningen med beskrivningar och tolkningar av den nivå där samhällsstrukturer i praktiken ofta görs (Wahl m fl 2001, Kvande 2003). Den feministiska organisationsforskningen har både studerat könsordningens konkreta materiella uttryck, samt dess symboliska uttryck. Organisationsforskaren Joan Acker (1992) beskriver kön i organisationer som fyra processer:

- Produktionen av könsuppdelningar i organisationens praktik i yrken, arbetsuppgifter, nivåer och makt. Ofta präglas dess uppdelningar av manlig överordning och kvinnlig underordning.
- Skapandet av symboler, bilder och olika former av föreställningar som uttrycker, bekräftar och ibland motsäger könsuppdelningarna.
- Interaktioner mellan individer (kvinnor och män, kvinnor och kvinnor, män och män) som iscensätter över- och underordning och skapar allianser och uteslutning.
- Mentala processer hos individer, där förståelse för organisationens könsmärkning skapas kring arbete, möjligheter och krav på passande beteende och attityder.

De fyra processer som Acker nämner hänger ihop, varför alla är intressanta och relevanta för att förstå

Expedition Robinson. I denna artikel lägger jag emellertid störst vikt den tredje processen som handlar om interaktioner som iscensätter över- och underordning och skapar allianser och uteslutning. I och med detta kommer jag framförallt att knyta an till forskning om mäns homosociala samspel, kvinnors heterosociala samspel, samt studier av kvinnors förhållningssätt till könsordningen.

Expedition Robinson 2002-2003 – en introduktion och en resumé

Säsongen 2002-2003 består *Expedition Robinson* av 17 deltagare: 9 kvinnor och 8 män. Deltagarna varierar i ålder, från 21 till 47 år. Den manlige deltagaren är i genomsnitt 34 år, medan genomsnittsåldern för de kvinnliga deltagarna är 31 år. De fyra yngsta deltagarna är kvinnor. Av de sex äldsta deltagarna är fem män.

Tidigare har dokusåpan inletts med att deltagarna är indelade i två lag som tävlar mot varandra, och där det förlorande laget tvingas rösta ut en av sina deltagare. Efter ungefär hälften av avsnitten (6-7) slås de två lagen samman och bildar en gemensam grupp. Tävlingslagen blir därmed individuella – alla tävlar mot alla – där de enskilda deltagarna kan vinna immunitet vid ö-råd eller priser. Varje säsong introduceras en eller flera nyheter vad gäller upplägget. Detta har inneburit att dokusåpan blivit allt mer komplicerad över åren.

Det som skiljer säsongen 2002-2003 från föregående år, är att det två inledande lagen inte har en jämn könsfördelning. Istället består ett av lagen av män (lag Syd) och det andra av kvinnor (lag Nord). Kvinnolaget leds en man (Charles) och manslaget av en kvinna (Camilla). Så länge deltagarna är uppdelade i ett kvinno- respektive manslag (de tre första avsnitten), får de inte rösta på lagledaren vid ett eventuellt ö-råd. Däremot får lagledaren avsättas, om alla i laget är överens om beslutet.

Nytt 2002-2003 är också möjligheten för den som röstas ut att få åka till "Andra sidan", en annan öde ö. På "Andra sidan" finns det bara plats för en person. Vem som får vara där avgörs efter hand i form av dueller mellan de som röstas ut (och som väljer att åka till "Andra sidan"). Den som är kvar där på slutet får en av de fyra platser på "plankan", men detta vet dock inte deltagarna om i förhand. Från början var "plankan" den avgörande tävlingsgrenen. Den som stod kvar blev Årets Robinson. Säsongen 2002-2003 får vinnaren av plankan den ena av två möjliga platser i en avgörande omröstningen, där deltagarna som är kvar i sammanslagningen (avsnitt sju) får komma tillbaka och rösta fram vinnaren. Den andra finalplat-

sen får 2:an och 3:an på plankan duellera om. Det här har dock deltagarna ingen förkunskap om.

Vad händer då i Expedition Robinson, säsongen 2002-2003?² I de tre första avsnittet vinner Lag Syd (männen) Robinson-tävlingarna, varpå Lag Nord tvingas rösta ut medlemmar (Martina, Anna och Jenny). De som röstas ut åker till Andra sidan, där de möter varandra i dueller. I både Lag Syd och Lag Nord höjs kritiska röster mot lagledarna, men de har fortsatt immunitet. Deras immunitet slutar gälla i och med avsnitt fyra då det också sker en utväxling av deltagare, så att båda lagen består av både kvinnor och män. I Lag Nord ingår Nicklas, Freddie, Annelie, Charles, Augustin och Anna Stenlund (fyra män och två kvinnor). I Lag Syd ingår Némah, Mirre, Tanja, Antoni, Patric, Camilla, Erolld och Leif (fyra kvinnor och tre män). Avsnitt fyra slutar med att Lag Nord förlorar ännu en Robinson-tävling och att den f d lagledaren Charles röstas ut.

Lag Syds segersvit fortsätter i avsnitt fem, och Lag Nord röstar ut Annelie. I det sjätte avsnittet vinner Lag Nord och sin första Robinson-tävling, varpå Lag Syd röstar ut den f d lagledaren Camilla. Sedan är det dags för en större förändring igen: Lag Syd och Lag Nord enad expedition (avsnitt sju). Innan sammanslagningen hålls en tävling, och förlorarna Lag Syd tvingas att rösta ut ytterligare en lagmedlem – Tanja. Efter sammanslagningen består expeditionen av sju män och tre kvinnor. Mirre vinner den första individuella Robinson-tävlingen, som är en uthållighetsprövning. Hon får därmed immunitet på området. Nicklas tvingades avbryta expeditionen och på området röstas Freddie ut. Antoni vinner den andra individuella Robinson-tävlingen och får därmed immunitet i området. Flest röster hamnade på Augustin. Expeditionen består nu av fyra män och tre kvinnor (Antoni, Patrick, Leif, Erolld samt Némah, Anna Stenlund och Mirre).

På Andra sidan finns fortfarande Charles, som vunnit dueller mot Jenny, Annelie och Tanja och Freddie. I det nionde avsnittet faller han offer för Augustin i duellen. I samma avsnitt kommer den hittills outtalade 'kill-pakten' upp till diskussion. Leif vinner Robinson-tävlingen och istället för immunitet får han möjlighet att välja ut två personer som det sedan skulle gå att rösta ut i det anankande området. Han väljer Anna och Mirre, och dessa två får sedan välja ut en tredje röstbar person. De väljer Némah. I området röstas Mirre ut. I det tionde avsnittet vinner Mirre över Augustin i duellen på Andra Sidan. I Robinson-tävlingen tar Antoni hem segern och han väljer Némah och Anna Stenlund som röstbara i området. De väljer i sin tur Patrick. I området röstas Anna Stenlund ut, och hon fortsätter till Andra Sidan.

I avsnitt elva vinner Mirre över Anna Stenlund i duellen på Andra sidan. Antoni väljer Robinson-tävlingen och han väljer ut Némah och Leif som röstbara i nästa oråd. De väljer i sin tur Patrick. I området röstas Némah ut, och expeditionen består nu av fyra män. Till deras förvåning kvarstår en tävling och ett ö-råd. I det tolfte avsnittet hamnar Leif i bråk med de andra tre männen i samband med den sista Robinson-tävlingen, och i området är det han som röstas ut. Leif väljer att åka till Andra sidan, varpå det kvarvarande gänget får reda på sanningen om Andra Sidan.

Det sista avsnittet inleds med att Mirre vinner över Leif i duellen på Andra sidan, och att hon sedan åker tillbaka till lägret där hon får möta Erolld, Antoni och Patrick på plankan. Efter två timmar och fyra minuter står Mirre stadigt kvar ensam på plankan och får därmed en plats i det sista området. Då Erolld ramlar av plankan först får Patrick och Antoni duellera om att möta Mirre i området. Antoni segrar över Patrick. De som återvänder till det sista området för att rösta fram 'Årets Robinson' är: Charles, Augustin, Freddie, Niklas, Patric, Erolld, Leif, Némah och Anna Stenlund. När rösterna räknats framkommer att Antoni vinner över Mirre med en röst.

Könsordnande processer i Expedition Robinson

Det är flera olika könsordnande processer som äger rum inom ramen för Expedition Robinson och här kommer jag att diskutera några av dem. Jag inleder med att diskutera hur det finns en föreställning om Expedition Robinson som en neutral plats, en plats där det råder lika villkor, för att sedan diskutera hur män respektive kvinnor interagerar med varandra. Jag återknyter till den inledande diskussionen om Expedition Robinson som en neutral plats, och hur denna föreställning följer en könsmärkt praktik. Här diskuterar jag också hur diskrepansen mellan föreställningar och praktik resulterar i att frågan om huruvida kön spelar roll lyfts. Avslutningsvis presenteras en feministisk dekonstruktion av en av Expedition Robinsons ö-råd. Dekonstruktionen är tänkt att fungera som en illustration och en sammanfattning till de ovan nämnda resonemangen.

”Försök att få bort pakter och förbund...”

Dokusåpans namn och upplägg anspelar på en av västvärldens mest lästa romaner *Robinson Crusoe* av Daniel Defoes (1719). Ambjörnsson (2001) konstaterar att den ursprungliga Robinson har varit föremål för ständigt omdiktning, samma historia har under

olika titlar prånglats ut på den europeiska bokmarknaden. Det återkommande temat i dessa sk Robinsonader är att en person hamnar på en obeodd ö och arrangerar sitt liv på ett sätt så att han kan lämna ön rikare än när han kom (s 123). Dessa, robinsonadernas återkommande tema, återfinns även i Expedition Robinson. Även i Expedition Robinson lämnar en deltagare ön rikare då vinnaren får en anseelig summa i prispengar. Och, skulle man kunna hävda, rikedomerna är belöningen för prestationen att framgångsrikt ha arrangerat sitt liv på ön.

Till skillnad från litteraturens förlaga handlar Expedition Robinson dock om en grupp människor, inte en ensam individ (Robinson Crusoe var helt ensam i 24 år, då Fredag dök upp). Med undantag för livet på "Andra sidan", där deltagarna mestadels befinner sig helt ensam, befinner sig deltagarna alltid i större eller mindre grupper. Tävlingsmomenten innebär också att deltagarna inte bara ska överleva fysiskt utan och också tävla med/mot varandra samt undvika att bli utröstad. Det gäller sålunda för deltagarna att bygga relationer, skapa förtroenden och lojaliteter. Därigenom kan enskilda deltagare undvika att själva bli utröstade och samtidigt påverka vem av de övriga deltagare som blir det. På Expedition Robinson-språk kallas detta för pakter och paktbildning. Förekomsten av pakter och paktbildning kan utifrån ett organisationsperspektiv tolkas som ett resultat av de knappa resurser och konkurrensen deltagarna emellan (jfr Pfeffer 1981).

Det finns emellertid en ambivalens kring förekomsten av pakter och paktbildning. När Freddy blir utröstad säger han t ex: "Rösta fram en riktig Robinson. En riktig jävel som klarar vad som helst. Försök att få bort pakter och förbund". Ambivalensen kring pakter kan förstås mot bakgrund av att Expedition Robinson har myten om Robinson Crusoe som en historisk och kulturell fond. Robinson Crusoe myten bidrar till föreställningen om att Expedition Robinson handlar om fysisk överlevnad och att den i sin tur beror på fysisk och psykisk (snarare än social) kompetens/lämplighet.³ Idealt är det i första hand naturen som ska bemästras.

Denna föreställning förstärks av att Expedition Robinson på många sätt framstår som en neutral plats. Till att börja med utspelar sig Expedition Robinson på en öde ö. Man befinner sig i naturen med stort N, och har så att säga rensat bort sociala strukturer och kulturer ('civilisationen'). Dessutom existerar Expedition Robinson under en förhållandevis kort och tydligt avgränsad tid: som mest kan deltagarna tillbringa 40 dagar på ön. Deltagarna känner inte varandra sedan tidigare. De behöver inte heller ha vidare kontakt med varandra efter expeditionen avslutats. Man har därför ingen historia och inte hel-

ler någon långsiktig framtid tillsammans. Alla börjar med två tomma händer och reglerna som finns omfattar alla deltagare. Vad gäller kön är det inledningsvis i princip lika många män som kvinnor (kvinnorna är faktiskt en mer än männen). Utifrån en dominerande, kvantitativ förståelse av jämställdhet är det sålunda jämställt, och därmed även könsneutralt (jfr Alvenson 1998, Tollin 2000, Höök 2003). Sammantaget bidrar sålunda både namnet och upplägget till att konstruera Expedition Robinson som en synnerligen neutral plats. Förekomsten av pakter och förbund innebär att detta ideal frångås. Därav ambivalensen.

"Vi snackar inte ihop oss, men jag kommer inte att lägga en röst på en kille..."

Vilka är det då som bildar pakter med varandra? Vilka pakter blir synliga? Vilka pakter accepteras? Vilka pakter bli framgångsrika? Det är bland annat när man söker svaren på dessa frågor som kön som strukturerande maktrelation blir synlig. Lojaliteter och pakter är något som växer fram över tiden, i takt med att människor interagerar med varandra och lär känna varandra. Vad som blir tydligt över tiden är det framför allt är män som bildar pakter med varandra. Dessa tenderar samtidigt att vara mindre synliga, mer accepterade och mer framgångsrika än kvinnors pakter. Mot slutet av säsongen/tävlingen är det ofta en mindre grupp män kvar, som stött varandra och tillsammans röstat bort övriga män och samtliga kvinnor. Det är inte alltid som de andra deltagarna har uppfattat att dessa lojaliteter förekommit, och därför inte heller benämnt de ömsesidiga lojaliteterna för en pakt.

Männens lojaliteter och pakter kan tolkas som konsekvenser av homosociala samspel (Lipman Blumen 1976, Kanter 1977). Män tenderar att orientera sig mot, bekräfta och söka bekräftelse av andra män. I detta samspel finns både inslag av samhörighet, attraktion och konkurrens. Lindgren (1992) definierar homosocialitet som en av konkurrens uppdriven bekräftelsesp spiral. Det homosociala samspelet resulterar i en hierarki mellan männen, där männen som ingår i hierarkin blir bekräftade av att ingå i hierarkin även om de har en förhållandevis låg position i densamma. Att vissa män röstas ut relativt sett tidigare kan tolkas som att de av olika anledningar inte uppfattas tillföra lika mycket till den kollektiva Fantombilden som det homosociala samspelet resulterar i (för en diskussion kring fantombilden se Lindgren 1996, 1999). I dessa processer är det rimligt att kön interagerar med andra maktrelationer så som klass, etnicitet och sexualitet (jfr Holgersson 2006). Det homosociala samspelet resulterar inte enbart i en hierarki män emellan, ock-

så i en hierarki mellan män och kvinnor (Holgersson 2003). Kvinnor har inte tillräckligt med status för att vara del i det homosociala samspelet.

Säsongen 2002-2003 är det Antoni, Eroid, Leif och Patrick, som framgångsrikt håller ihop och håller sig kvar. Mot slutet av expeditionen beskriver Eroid deras grupp på följande vis: ”Det har pratats så mycket om en kill-pakt, men det har inte varit någon direkt pakt. Vi har resonerat mycket. Det sägs inte att vi måste rösta på han eller han, utan det har varit mer som en rekommendation”. Som Eroid antyder har inte ens de som ingår i gruppen sett att de har en pakt. Istället har det framstått som något självklart, något som tas för givet taget. Detta blir även tydligt när Anna Stenlund frågar Patrick om männen ”snackar ihop sig” innan öräden, och Patrick säger så här:

Vi snackar inte ihop oss, men jag kommer inte att lägga en röst på en kille... Dels tycker jag att de är värdiga Robinson-vinnare. Dels tycker jag bra om dem! Det finns en djupare lojalitet än med någon av er. Sedan har jag inte bestämt vem jag ska rösta på. (Patrick till Anna Stenlund)

Om vi förutsätter att Patrick talar sanning så är lojaliteten mellan de fyra kvarvarande männen så självklar att de inte ens behöver intyga detta muntligen inför varandra. Eroids uttalande antyder detsamma, även om han säger att det resoneras en del. Patrick motiverar lojaliteten med att han tycker de andra männen är värdiga vinnare och att han tycker bra om dem. Indirekt säger han att han inte anser att kvinnorna är lika värdiga vinnare och att han inte tycker lika bra om dem. Vad betyder det då att vara värdig? En möjlig tolkning är att Patrick anser sig kunna förlora mot någon av de andra männen och fortfarande ha självkänslan intakt. Om någon av de andra männen vinner innebär det fortfarande en form av bekräftelse för honom som man. Han är en del av vinnarlaget och kan sola sig i glansen från vinnaren. Detta är inte möjligt om vinnaren är en kvinna.

Patrick avslutar samtidigt med att säga att han inte bestämt vem han ska rösta på. Vad menar han med det? Är valet om vem han ska rösta på en genuint öppen fråga? I så fall finns det en inneboende motsägelse i det han säger. Å ena sidan vet han att han inte kommer att rösta på en kille, å andra sidan vet han inte vem han ska rösta på. Min tolkning av det Patrick säger är att han inte bestämt sig för *vem av kvinnorna* han ska rösta på. Att det trots allt enbart är kvinnorna som är röstbara, är lika självklart som att de kvarvarande männen inte är röstbara. Därför behöver det inte uttalas.

Männens lojalitet med varandra blir också uppenbar då Leif vinner en Robinson-tävling (avsnitt nio).

Istället för immunitet för egen del får han bestämma två (av tre) som ska vara röstbara vid det efterföljande orådet. De fyra som inte är röstbara får sålunda immunitet vid det specifika orådet. De två personerna som Leif väljer ska sedan välja den tredje personen. Leif är den av deltagarna som hållit sig mest för sig själv och som uppfattas som mest ’speciell’. Han är med andra ord inte uttalat med de andra grabbarna, men när hans lojalitet sätts på prov är han trots allt det. Han säger att han tycker hela situationen med att välja ut de som ska vara röstbara, är jobbig. Helst skulle han inte välja någon över huvud taget, men när han trots allt måste så väljer han två kvinnor (Mirre och Anna). Han kommenterar beslutet med: ”Jag vet inte varför det blev de två, jag vet inte, så är det!”.

När alla kvinnor är utröstade och även en av de fyra männen ska rösta ut (till deltagarnas förvåning: de kände ju inte till ”Andra sidan”), så är det Leif som blir utröstad. Det finns också en hierarki emellan männen. Deras inbördes relationer bygger inte enbart på lojalitet utan också på konkurrens. Det är ju också så att det är flera män som har röstats ut innan de tre sista kvinnorna röstas ut. De fyra kvarvarande männen räknade troligtvis med att det, så som tidigare år, skulle finnas fyra finalplatser, och då var det mindre hotande att ha tre kvinnor kvar de sista omgångarna. Detta tolkar jag som att (vissa) kvinnor blir använda som buffert i den homosociala konkurrensen emellan män. De som inte kan utgöra buffert röstas ut.

Även det övergripande utröstnings-mönstret stöder denna tolkning. Kvinnor röstas ut när de är fler, lika många eller en färre än männen. Är det minst två män fler än kvinnor, är det istället män som röstas ut. Vilka män är det då som inte omfattas av den homosociala lojaliteten i samma utsträckning som de andra? Säsongen 2002-2003 röstas Charles, Freddie och Augustin ut, innan Mirre, Némah och Anna. Intressant att notera är att när kvinnorna inte längre behövs som buffert, och det följaktligen är dags att rösta ut kvinnorna är det den som uppfattas som störst hot – Mirre – som röstas ut först.

”Killarna har varit så bra att jag har velat ha dem kvar...”

Ser kvinnors interaktionsmönster ut på samma sätt som mäns? Nej, kvinnor relaterar till varandra och till män på delvis andra sätt. Till att börja med finns det inte samma lojalitet kvinnor emellan. Snarare är det så att kvinnor – liksom män – orienterar sig mot andra män. Kvinnors interaktioner kan tolkas som framförallt heterosociala (Lipman Blumen 1976, Lindgren 1992). Vad som blir tydligt via Expedition

Robinson är hur kvinnors heterosocialitet både kan tolkas som ett resultat av maktrelationerna i gruppen som helhet och det homosociala samspelet män emellan.

Tillfället när Leif får utse två röstbara kandidater som sedan i sin tur ska välja den tredje röstbara kandidaten, är ett tydligt exempel på detta. Han väljer två kvinnor och de två kvinnorna väljer i sin tur den tredje och enda kvarvarande kvinnan. Vid det specifika örådet gick det m a o enbart att rösta på kvinnorna i gruppen. Att de två kvinnorna som Leif valde i sin tur valde en kvinna var inte konstigt. Det var det enda sättet för dem att minska risken för att själva ska bli utröstad, eftersom det blivit tydligt för kvinnorna att männen inte tänker rösta på varandra. Denna händelse kan tolkas som att männens homosocialitet resulterar i kvinnors heterosocialitet.

Enskilda kvinnors överlevnadsstrategi blir istället att aspirera på platsen som undantagskvinnan (jfr Kanter 1977, Lindgren 1985, Wahl 1992). Konkurrensen kvinnor emellan kan därför på sätt och vis sägas vara större än konkurrensen män emellan, då platsen som undantagskvinna handlar om att just vara den enda kvinna. Männens homosocialitet gör att kvinnor har mindre utrymme att konkurrera om, än männen. Trots att kvinnorna anar eller t o m ser männens homosocialitet, och anar att det inte ens kommer finnas utrymme för en undantagskvinna, fortsätter de aspirera på denna position.

I vissa fall har även någon av männen lovat bort platsen som undantagskvinna till en specifik kvinna. Det finns kvinnor som uppfattat sig ha en ömsesidig lojalitet med någon eller några av männen, men när denna lojalitet sätts på prov existerar den inte. Så var det exempelvis för Mirre. När hon blev utröstad berättade hon för programledaren att hon känner sig sviken av Patrick och Antoni. Till henne hade de sagt att de ”ville stå i final med henne!”. Lite senare förklarar Patrick att han röstade ut Mirre p g a hon var farligast av tjejerna, och att han ville att det skulle vara fyra killar i finalen – de fyra som var kvar. Vid ett annat tillfälle, innan hon röstats ut, uttrycker sig Mirre på detta sätt:

Jag är rädd för att killarna är en grupp, men samtidigt så säger killarna att ”Gud, Mirre du är verkligen en duktig tjej. Du kan ju verkligen massor med saker”. Jag får ta det som en komplimang. Den dagen jag åker ut är det helt okey med mig. (Mirre)

Citatet visar de fördelar som strategin som undantagskvinna kan innebära för den enskilda kvinnan i fråga. Platsen som undantagskvinna kan ge kvinnan bekräftelse som gör att hon kan behålla självkänslan

intakt, trots att den bygger på en nedvärdering av det egna könet. Undantagskvinnan kan tolkas som en kvinna med könsneutral strategi (Wahl 1992). Könsneutral strategi uttrycks genom anpassning till den befintliga mansdominerade ordningen, samt avståndstagande från andra kvinnor och sådant som uppfattas som kvinnligt (Sheppard 1989, 1992, Wahl m fl 1998, Wahl m fl 2005). När Mirre sedermera blir utröstad är hennes avskedsord till de fyra männen och två kvinnorna som är kvar: ”Må bäste man vinna – alla har en god chans!”. Citatet är intressant då det visar på mannen som norm (”må bäste *man* vinna”). Hon säger också att alla (även de två kvarvarande kvinnorna får man förmoda) har en god chans. Detta kan tolkas som att hon ger uttryck för två motsägelsefulla idéer: mannen som norm, och alla har lika villkor. Motsägelsen försvinner dock genom att det ligger i normens privilegium att vara könlös (jfr Höök 2001). Det kan ju också vara så att uttalandet i första hand vänder sig till männen i gruppen: det är till dem hon talar. Även då försvinner vad som annars kan tolkas som en inneboende motsägelse i uttalandet. Då är det alla männen som har en god chans.

Ett annat exempel på när kvinnors heterosocialitet blir synlig och faktiskt omnämns är i samband med ett ö-råd då Némah får frågan om hon ser en fara med att även kvinnor röstar bort andra kvinnor. Némahs svar – ”killarna har varit så bra att jag har velat ha dem kvar” – kan tolkas som att hon orienterar sig mot och bekräftar männen. Trots att det troligtvis inte är programledarens avsikt fungerar frågan som ett lojalitetstest (jfr Kanter 1977). Genom sitt svar tvingas Némah visa var hennes lojalitet finns. Hon antyder också att merparten kvinnor inte är lika bra som merparten män: kvinnorna har uppenbarligen inte varit så bra att hon velat ha dem kvar.

I Expedition Robinson finns även exempel på män som stöder kvinnor mot andra män. Leif och Patrick ger Camilla (kvinnan som är lagledare för ’manslaget’) sitt stöd när de andra männen i gruppen kritiserar och trakasserar henne. Detta innebär dock inte att de i grunden frångår eller utmanar det homosociala samspelet män emellan. Patricks och Leifs förhållningssätt till Camilla är inte speciellt bekräftande eller ens respektfullt. Camilla får också betala ett för henne oväntat högt pris för deras, eller framför allt Patricks, stöd. Han förväntar sig total lojalitet från henne i gengäld. När lagen byter medlemmar och könsfördelningen ändras till kvinnors fördel (avsnitt 4), kräver Patrick att Camilla ska liera sig med killarna. Han vill veta hur hon ska rösta i nästa öråd, och blir upprörd när hon inte vill berätta detta för honom. Här finns m a o inte utrymme för någon outtalad, för-givet-tagen lojalitet, som i hans relatio-

ner till (vissa av) männen. Att hon inte låter sig styras helt och fullt, uppfattar han i sig som ett svek, oavsett om hon röstar på honom eller inte. Patricks reaktion kan även tolkas mot bakgrund av att kvinnorna vid detta tillfälle är antalsmässigt fler än männen. Detta är dock inget som får återverkningar för vem som blir utröstad: det blir en kvinna (Camilla).

Det finns även sociala interaktioner där kvinnor genom att bekräfta vissa utvalda män, spär på konkurrensen männen emellan. När det kommer in fyra män i det f d kvinnolaget blir det en mycket förväntansfull och positiv stämning bland de två kvarvarande kvinnorna. Kvinnorna bekräftar de nya männen, på ett sätt som de aldrig bekräftat lagledaren Charles. "Tre fräscha härliga snubbar. Det är så man önskar att en karl ska vara!", säger t ex Annelie. Vid nästa omröstning är det Charles som röstar ut. Att kvinnorna är i minoritet påverkar säkerligen också att det är en man som röstar ut. Kvinnornas agerande kan tolkas som en form av kollektiv heterosocialitet, som spär på konkurrensen som finns i det homosociala samspelet män emellan. Detta visar hur kvinnor även kan utöva viss makt utifrån buffertpositionen. De har dock inte makt att förhindra att de själva så småningom kommer att bli utröstade.

Upplägget i Expedition Robinson gör att maktrelationen mellan kvinnor och män blir tydligt kopplad till den antalsmässiga könsfördelningen. Minoritets- och majoritetsförhållanden är något som den feministiska organisationsforskning länge studerat (se t ex Kanter 1977, Lindgren 1985, Wahl 1992, Ely 1995, Höök 2001). I Expedition Robinson blir konsekvenserna av olika minoritets- och majoritetsförhållanden uppenbara inte minst i samband med oråden. Det framträder en bild av att män är angelägna om att vara i antalsmässig majoritet (se diskussionen ovan om kvinnor som buffert), medan kvinnorna agerar enligt en heterosocial logik och en könsneutral strategi (Wahl 1992, Wahl m fl 1998). Vad som dessutom blir påtagligt i Expedition Robinson är hur kringstrukna kvinnor är när det gäller möjligheten att agera som en grupp med vissa gemensamma intressen (d v s som politisk grupp).

Genom att 'straffa' män som orienterar sig för mycket mot kvinnor (Niclas), eller kvinnor som orienterar sig mot andra kvinnor (Camilla) konstruerar män kvinnor som icke-neutrala. Kvinnors ses som en grupp som företräder särintressen, vilket försvårar för kvinnor att agera som grupp. Det är intressant att kvinnor verkar uppfattas som så pass stort hot. Paralleller kan dras till Eduards diskussioner kring kvinnors kollektiva handlande, som hon anser kan synliggöra och utmana en patriarkal könsordningen (Eduards 1997, 1998). Konsekvensen av männens

homosociala samspel och tolkningsföretråde är sålunda att kvinnors handlingsutrymme undermineras.

"Kunde det lika gärna ha varit killar som röstats ut?"

Som redan konstaterats finns det en mer eller mindre uttalad föreställning om att Expedition Robinson är en neutral plats som erbjuder alla deltagare lika villkor. Där spelar det ingen roll om man är man eller kvinna. Strukturerande maktrelationer till följd av kön, klass, etnicitet och sexualitet har så att säga lämnats kvar hemma. Ovanstående tolkning har emellertid visat att det som lämnats hemma är de materiella konkreta manifestationerna av samhällets maktstrukturer, men inte de interaktionsmönster och föreställningar som (åter)skapar dessa. I den bemärkelsen existerar sociala strukturer och kulturer ('civilisationen') i människors huvuden genom inlärd, för givet tagna koder för hur människor interagerar med varandra.

Till följd av detta, men också till följd av annat, finns det i Expedition Robinson en diskrepans mellan olika diskurser, samt mellan diskurser och praktiker. Det finns en diskurs som handlar om att kön inte spelar roll. Denna föreställning underbyggs även av det faktum att könsfördelningen bland deltagarna inledningsvis är jämn. Parallellt med detta finns en praktik som visar att kön trots allt spelar roll: det är framför allt kvinnor som röstar ut och män som blir Robinson vinnare. Det är intressant att denna diskrepans inte förblir okommenterad. Den ger upphov till frågor som kräver svar. Programledaren känner sig exempelvis manad att ta upp frågan "Kunde det lika gärna ha varit killar som röstats ut?" i samband med oråden. Situationen kan tolkas som en könsprovokation (Höök 2001), som i sin tur synliggör de antaganden om kvinnor och män som finns bakom diskursen om könsneutralitet. Här framträder diskursen om den bristfälliga kvinnan och mannen som norm.

En metod som kan användas för att avtäckta maktrelationer är dekonstruktion. Dekonstruktionen synliggör hur dominerande maktrelationer genomsyrar för-givet-tagna interaktionsmönster och dominerande föreställningar (t ex Calàs & Smircich 1991). Nedan görs en enkel form av dekonstruktion av ett ö-råd. Dekonstruktionen innebär i detta fall deltagare och programledare byter kön (för ett exempel på just denna typ av dekonstruktion se Eriksson (2000)). Dekonstruktionen visar sålunda en 'tvärtombild': ett sammanhang där kvinnan är norm, och därmed subjekt med ett tolkningsföretråde. Därigenom synliggörs också hur status quo bygger på mannen som norm, och hur detta innebär att män i högre grad än

kvinnor konstrueras som könsneutrala subjekt med tolkningsföreträdare.

Expedition Robinson ö-råd avsnitt 9, säsong 2002-2003

Programledare (man): Vad beror det på att tjejerna röstas ut?

Deltagare X (man): Man jagar inte lika mycket mat, orkar inte lika mycket. En del tycker att det är roligare att sola än att hänga med på två-timmars-turer. Tjejerna är otacksamma, lata och gnälliga. Killarna har mycket mer energi och styrka.

Programledare (man): Det är ju också så att tjejerna röstar ut tjejer? Ser ni ingen risk med det, tjejer?

Deltagare Y (kvinna): Ja, det spelar ingen roll för mig. Jag har röstat bort de jag trivs minst med. Killarna har varit så bra att jag velat ha dem kvar.

Programledare (man): Kunde det lika gärna ha varit killar som röstats ut?

Deltagare Z (man): Ja, det tror jag faktiskt. Jag tror inte alls att det är könsbetonat.

En feministisk dekonstruktion av Expedition Robinson ö-råd avsnitt 9, säsong 2002-2003.

Anna: Vad beror det på att killarna röstas ut?

Maria: De klarar sig inte på lika lite mat, så de måste leta mat hela tiden. En del tycker att det är roligare ge sig ut på två-timmars-pass i skogen, istället för att hjälpa till här i lägret. De hamnar helt enkelt utanför. Killarna är otacksamma, lata och aggressiva – speciellt när de får för lite att äta. Tjejerna är uthålligare.

Anna (programledare): Det är ju också så att killarna röstar ut killar? Ser ni ingen risk med det, killar?

Nisse: Ja, det spelar ingen roll för mig. Jag har röstat bort de jag trivs minst med. Tjejerna har varit så bra att jag velat ha dem kvar.

Anna (programledare): Kunde det lika gärna ha varit tjejer som röstats ut?

Antonia: Ja, det tror jag faktiskt. Jag tror inte alls att det är könsbetonat.

Här är dekonstruktionen tänkt att fungera som en illustration till flera av de teman som diskuterats ovan: homosocialitet, heterosocialitet, diskurser om att kön inte spelar roll, diskursen om den bristfälliga kvinnan och mannen som norm. Vad som dessutom blir tydligt i exemplet nedan är också hur maktrelationen påverkar vad som ses som centrum och vad som ses som periferi (jfr Höök 2001). När är man 'utanför'? Med vem/vilka är man 'utanför'?

Avslutande diskussion

Expedition Robinson är intressant av flera anledningar, men inte minst för att TV-serien säger något om vårt samhälles koder: om hur kvinnor och män tillåts och förväntas interagera och hur vi förväntas tala om detta. Det säger också något om vad för berättelser som produktionsbolag skapar, och vilka berättelser som blir populära 'i stugorna'. Expedition Robinson är i sig är en central arena för konstruktion av kön, inte minst på grund av att programmet fick ett sådant genomslag. Det avhandlades i annan media, på arbetsplatser och på skolgårdar.

Syftet med den här artikeln är att utifrån en innehållsanalys av en säsong av Expedition Robinson, beskriva och tolka de sociala processer som resulterar i att det framför allt är män som blev 'Årets Robinson'. Fokus har därför legat på att förstå hur mansdominans återskapas snarare än ifrågasätts och förändras. Artikeln visar på interaktionen mellan homosociala och heterosociala samspel, och konsekvensen av detta. Artikeln visar också hur programkonceptet bidrar till att naturalisera dessa sociala samspel. Genom sitt innehåll, 'ploten' och genren riskerar Expedition Robinson sålunda att bidra till att framställa maktobalansen mellan kvinnor och män i samhället som naturlig.

Noter

1. Refererad i Johansson 2003:218.
2. Följande genomgång av avsnittet bygger på en resumé som fanns på SVTs hemsida då serien sändes.
3. Säsongen 2002-2003 är det faktiskt bara en av deltagarna, Niclas, som lämnar expeditionen p g a den fysiska påfrestningen.

Litteratur

- Acker, J (1992) Gendering Organizational Theory. In Mills, A och P Tancred (eds.) *Gendering Organizational Analysis*. London: Sage.
- Alvesson, M (1998) *Att räkna kroppar och att öka medvetenhet. Om jämställdhet och jämställdhetsarbete*. Meddelanden från Kvalitetsgruppen, Uppsala Universitet.

- Ambjörnsson, R (2001) *Mansmyter. James Bond, Don Juan, Tarzan och andra grabbar*. Stockholm: Ordfronts Förlag.
- Arthurs, J (2003) Sex and City and Consumer Culture: Remediating Post Feminist Drama. *Feminist Media Studies*, vol. 3, no 1.
- Calás, M & L Smircich (1991) Voicing Seduction to Silence Leadership. *Organization Studies*, vol. 12, nr. 4, s. 567-601.
- Cavander, G, L Bond-Maupin & N C Jurik (1999) The Construction of Gender in Reality Crime TV. *Gender and Society*, vol. 13, no. 5.
- Ely, R (1995) The Power in Demography: Women's Social Identity Constructions of Gender Identity at Work. *Academy of Management Journal*, vol. 38, no. 3, s. 589-604.
- Eduards, M (1997) Den förbjudna handlingen. *Tidskrift för Politisk Filosofi*, no. 3, pp. 17-37.
- Eduards, M (1998) Män – finns de? *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, no. 3-4, s. 77-84.
- Eriksson, U (2000) *Det mangranna sällskapet*. Göteborg: BAS.
- Fiske, J (1991) *Understanding Popular Culture*. London: Routledge.
- Gerhaghty, C (1992) *Women and Soap Opera. A Study of Prime Time Soaps*. Cambridge: Polity Press/Blackwell Publishers.
- Hinchman, L. P. & Hinchman, S. K. (red) (1997) *Memory, Identity, Community. The Idea of Narrative in the Human Sciences*. Albing, N.Y.: State University of New York Press.
- Holgersson, C (1998) Den nödvändiga periferin. Wahl, A m fl *Ironi och sexualitet – om ledarskap och kön*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Holgersson, C (2003) Rekrytering av företagsledare. En studie i homosocialitet. Stockholm: EFI.
- Holgersson, C (2006) Homosociality as Gendered Process. Vol 1, Issue 1, p.24-41, *Nordic Journal for Masculinity Studies*.
- Höök, P (1998) Kvinnligt ledarskap – en helt hysterisk historia. I Wahl, A m fl (1998) *Ironi och Sexualitet – om ledarskap och kön*. Stockholm: Carlssons Förlag.
- Höök, P (2001) *Stridspiloter i vida kjolar: Om ledarutveckling och jämställdhet*. Stockholm: EFI.
- Johansson, L (2003) "I Love Lucy" och 1950-talets svenska TV, i Mulinari m fl (red) *Mer än bara kvinnor och män. Feministiska perspektiv på genus*. Lund: Studentlitteratur.
- Kanter, R M (1977) *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.
- Liliequist, Marianne (2000) *Våp, bitchor och moderliga män. Kvinnligt och manligt i såpopperans värld*. Umeå: Boréa.
- Kvande, E (2003) Doing Gender in Organizations – Theoretical Possibilities and Limitations, i Gunnarsson, E m fl (2003) *Where Have all the Structures Gone?* Stockholm: Nordstedts.
- Lindgren, G (1985) *Kamrater, kollegor och kvinnor*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Lindgren, G (1992) *Doktorer, systrar och flickor*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Lindgren, G (1996) Broderskapets logik. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 4-14.
- Lipman-Blumen, J (1976) Toward a Homosocial Theory of Sex Roles: An Explanation of the Sex Segregation of Social Institutions. *Signs*, vol. 1, nr. 3.
- Pfeffer, J (1981) *Power in Organizations*. Marchfield: Pitman.
- Sheppard, D (1989) Organizations, Power and Sexuality: The Image and Self-image of Women Managers. Hearn, J m fl (eds.) *The Sexuality of Organization*. London: Sage Publications.
- Sheppard, D (1992) Women Managers' Perceptions of Gender and Organizational Life. Mills, A & P Tancred (eds.) *Gendering Organizational Analysis*. London: Sage Publications.
- SOU (1994) *Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap* (SOU 1994:3). Stockholm: Fritzes Förlag.
- SOU (2003) *Mansdominans i förändring* (SOU 2003:16). Stockholm: Fritzes förlag.
- Tollin, K (2000) "Det måste finnas män med för att det ska bli jämställt..." Forskningsrapport 2000:4, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå Universitet.
- Wahl, A (1992) Könstrukturer i organisationer. Doktorsavhandling, Företagsekonomiska institutionen, Handelshögskolan i Stockholm. Stockholm: EFI.
- Wahl, A (1996a) Företagsledning som konstruktion av manlighet. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, s. 15-29.
- Wahl, A, C Holgersson och P Höök (1998) *Ironi och Sexualitet – om ledarskap och kön*. Stockholm: Carlssons Förlag.
- Wahl m fl (2001) *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Wahl, A m fl (2005) Irony as a Feminist Strategy for Women Managers. Johansson, U & J Woodilla (eds.) *Irony and Organizations: Epistemological Claims and Supporting Field Stories*. Copenhagen: Abstrak Forlag-Liber-Copenhagen Business School Press.